

ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ

На основу прикупљених података и анализе стања конкуренције на тржишту откупа сировог крављег млека и производње и прераде млека и млечних производа у Републици Србији у периоду јануар - децембар 2011 и 2012. године, Комисија је извела следеће закључке:

1. Примарна производња сировог млека намењеног људској исхрани у Републици Србији током година је стабилна, са малим варијацијама у количини, не бележи битнија одступања у протеклом десетогодишњем периоду и креће се око нивоа од 1.500 милиона литара млека годишње. Смањење броја мужних грла уз релативно стабилну количински изражену производњу сировог млека упућује на тренд побољшања расног састава говеда и укрупњавања пољопривредних газдинстава у својству примарних произвођача млека.
2. Прерађивачка индустрија откупљује приближно половину од укупне количине произведеног млека. У 2011. години од укупно произведених 1.434 милиона литара сировог млека, са породичних газдинстава и фарми за производњу млека откупљено је 681 милиона литара млека, што чини 47,5% укупно произведеног млека, као и млечних производа из домаће прераде у количини од 277 тона. У 2012. години је тај проценат нешто виши али и даље се креће око половине произведене количине. Тако је од произведених 1.442 милиона литара сировог млека, у откупу и продаји завршило 712 милиона литара млека, што представља 49,4% укупно произведених количина и 175 тона млечних производа из домаће прераде.
3. У посматраном периоду се издвајају исти месеци са максималним (пролећени месеци - март, април и мај) односно минималним количинама (зимски месеци - новембар и фебруар) откупљеног млека што је пре свега резултат сезонских варијација током календарске године које настају услед разлика у квалитету исхране крава током летњих и зимских месеци и климатских фактора који утичу на квалитет испаше током пролећа и лета али су осцилације по месецима 2012. године знатно израженије него у 2011. години. Треба имати у виду да су другу половину 2012. године обележиле велике суше и изузетно неповољан временски период за ову врсту пољопривредне производње па се и то као објективна околност мора узети у обзир приликом сагледавања стања на тржишту сировог млека.
4. У циљу свеобухватног сагледавања сектора млекарства односно учесника на тржишту откупа сировог млека а нарочито учесника на тржишту на страни тражње, Комисија је упутила захтеве за доставу информације одређеним групама индустријских произвођача и прерађивача који би, осим млекара, евентуално могли бити учесници на тржишту откупа сировог млека. На основу спроведене анкете утврђено је да индустријске кондиторе, произвођаче сладоледа и пекаре не можемо сматрати учесницима на тржишту откупа и прераде сировог млека имајући у виду да поменути произвођачи не користе сирово млеко у свом производно-

прерађивачком циклусу односно као улазну сировину у поступку производње и прераде.

5. У 2011. години, укупне количине откупљеног млека у Републици Србији износе нешто више од 680 милиона литара сировог млека док откуп млека од стране 14 анализираних млекара износи близу 607 милиона литара сировог млека, што представља 89,12% укупне количине откупљеног млека у Републици Србији. Када је реч о 2012. години, укупно откупљена количина млека износи 711 милиона литара док количина откупљеног млека од стране 14 анкетираних млекара износи око 617 милиона литара сировог млека или 86,71% од укупне количине откупљеног сировог млека на територији Републике Србије. Ови подаци показују висок ниво репрезентативности узорка одабраних 14 млекара и самим тим утичу на висок степен поузданости показатеља и резултата добијених овом анализом.
6. Тржиште откупа млека намењеног даљој индустријској преради одликује се високим степеном концентрисаности тржишта. Четири учесника на тржишту (ИМЛЕК, Млекара Шабац, Суботица и Сомболед), имају збирно учешће на овако дефинисаном тржишту од 62,92% у 2011. односно 60,39% у 2012. години. Преосталих 26,20% тржишног учешћа у 2011. односно 26,32% тржишног учешћа у 2012. години припада осталим анализираним млекарама.
7. Месечне осцилације у откупљеним количинама анкетираних млекара не упућују на заједнички тренд осцилација нити на правилности или околности које би евентуално биле узрочници евидентираних промена. Пре би се могло закључити да су промене откупљених количина по месецима и на крају и у кумулативном годишњем износу резултат пословне политике млекара, способности и могућности њиховог прилагођавања условима на тржишту производње сировог млека, сезонских варијација у производњи као и процењених потреба учесника на крају производног ланца.
8. Постоји велики распон цена између највише и најниже откупне цене коју плаћају прерађивачи млека. Разлози делимично стоје у сезонским варијацијама у производњи али и великом броју малих пољопривредних произвођача који се значајно разликују по квалитету исхране и хигијенским условима муже, складиштења и чувања сировог млека и који појединачно немају значајнију преговарачку моћ код уговарања цена са млекарим. Овако атомизирана понуда сировог млека уз неке објективно ограничавајуће околности у смислу карактеристика сировог млека и његовог максималног рока за чување лагеровање и транспорт од 3 дана утиче на однос снага на тржишту понуде и тражње за сировим млеком што се директно одражава на висину откупне цене и распоне у њеном формирању.
9. У посматраном временском периоду од 14 анкетираних млекара, само су две млекаре ИМЛЕК и Сомболед доставиле податке о купљеним количинама сировог млека из увоза. Не постоје правилности у осцилацијама увезених количина сировог млека као ни у кретањима њихових цена. Млекаре су недостајући део сировине за производњу куповале из увоза по знатно вишим ценама него из домаће производње. Један од закључака је да на домаћем тржишту није било могуће откупити потребну сировину задовољавајућег квалитета у мери у којој би били

испуњени стандарди у производњи у циљу одржавања обима производње и степена искоришћености капацитета на планираном нивоу.

10. Индустрijски произвођачи млека са мањим прерађивачким капацитетима набављају сирово млеко директно од великог броја пољопривредних произвођача или откупљивача, који појединачно немају велико учешће у откупљеним количинама док су млекаре са великим прерађивачким капацитетима у већој мери оријентисане на набавку сировог млека од мањег броја фарми (учешће фарми великих корпорација у укупној набавци је код неколико млекара од 30 до 50% укупне набавке) и пољопривредних произвођача који су у могућности да на тржишту понуде веће количине млека за откуп. Овакав избор економски је мотивисан тежњом произвођача за смањењем трансакционих трошкова у поступку набавке сировине за производњу.
11. На нивоу целокупног узорка у 2011. години количина премираног млека је око 440 милиона литара сировог млека што учествује са 73% у укупно откупљеним количинама сировог млека које је ушло у млекаре. Посматрано по млекарама највеће учешће премираног млека имају Млекаре Danubius Food Groupe, затим Млекопродукт из Зрењанина и Границе Младеновац. У 2012. години, на нивоу узорка анкетираних млекара, количине премираног млека се повећавају за око 30 милиона литара у односу на 2011. годину и износе 470 милиона литара. Премиране количине сировог млека учествују са 77% односно чине нешто више од $\frac{3}{4}$ укупно откупљених количина сировог млека.
12. Највећи број млекара просечно користи од 60-80% својих капацитета. Млекаре нису значајније мењале своје производне капацитете у односу на стање које је констатовано у претходној секторској анализи па с тим у вези није дошло до промене структуре капацитета. Највеће производно-прерађивачке капацитете поседују млекаре у власништву DFG-а.
13. Уколико ставимо у однос пастеризовано и стерилизовано млеко и укупну количину произведеног конзумног млека њихов однос је у 2011 и 2012. години идентичан и износи 77% у корист пастеризованог и 23% за стерилизовано млеко. Уколико погледамо овај однос у нешто дужем временском интервалу можемо закључити да је он релативно стабилан.
14. Уколико упоредимо агрегатне податке о откупљеним количинама сировог млека и количина млека које су произведене као конзумно млеко – пастеризовано и стерилизовано млеко, евидентно је да се количина произведеног конзумног млека у 2012. години смањује иако расте количина откупљеног сировог млека. И на нивоу узорка имамо исти тренд у кретању откупљених количина сировог млека и произведених количина конзумног млека односно млека које је утрошено за производњу млечних производа, али су осцилације знатно блаже у односу на агрегатне податке. На нивоу узорка, откупљене количине расту 2% док се количине произведеног конзумног млека смањују за 2%, односно за 4% расте количина млека утрошена за производњу млечних производа.

У 2011. години је од укупно откупљене количине сировог млека у конзумно млеко прерађено 36% док је за производњу млечних производа утрошено 64% откупљеног сировог млека. У 2012. години је, од укупно откупљене количине сировог млека у производњи конзумног млека утрошено 35%, док је остатак од 65%, утрошено за прераду у млечне производе.

15. Структура производње у 2012. години у односу на 2011. годину готово је идентична и нису се десиле значајније структурне промене на нивоу анкетираних млекара. Варијације по појединим млекарама биле су без значајнијих осцилација које би се евентуално могле довести у везу са намером произвођача да фаворизује производњу неке од посматраних група производа. Уколико упоредимо ове податке у нешто дужем временском периоду од 4 године и искористимо налазе о структури производње претходне секторске анализе за 2009. и 2010. годину закључујемо да је структура производње стабилна и да нема већих осцилација у смислу промене пословне политике или промене инсталисаних капацитета које би битније утицали на преорјентацију млекара на другачији производни асортиман.
16. Приликом анализе промена у структури производње по млекарама од пресудног значаја су неискоришћени инсталисани производни капацитети и њихова могућност да се у кратком року упосле у производњи али и пословна орјентација млекара да предност дају производима вишег степена производње који су по правилу скупљи. Имајући у виду да већина анкетираних млекара има у одређеној мери неискоришћен део производних капацитета за производњу млечних производа могуће је на кратак рок преорјентисати одређени део улазне сировине у производњу која ће као крајњи исход имати бољи финансијски резултат али само под условом да се не угрози достигнути степен искоришћености производних капацитета за производњу конзумног млека. Млекаре би смањењем производње пастеризованог и стерилизованог млека изгубиле знатан део тржишта продаје имајући у виду либерализован режим увоза конзумног млека али и значајну тражњу за конзумним млеком у Србији, које и даље има предност у односу на млечне производе (за разлику од земаља ЕУ где је потрошња производа вишег степена обраде – млечних производа на знатно вишем нивоу од потрошње конзумног млека). Осим наведених фактора увек је присутан и фактор сезонности у производњи а у посматраном периоду се смањене количине произведеног млека делимично могу довести у везу и са смањењем откупних количина сировог млека као последице суше па у таквим условима постоји пословни интерес произвођача да предност дају производима вишег степена обраде.

Приликом прикупљања података од млекара се тражило да се изјасне о евентуалним проблемима у пословању као и мишљењима која би била од значаја за израду секторске анализе. Од млекара које су се изјасниле по овом питању највећи број је изјавио да су основни проблеми на тржишту у постојању нелојалне конкуренције односно одређеног броја млекара које послују у тзв „сивој зони“, које своја плаћања обављају готовим новцем и која обављају пословну активност „без контроле“. Осим овог, наведено је и непостојање националне референтне лабораторија за контролу квалитета млека као један од проблема

али и смањење куповне моћи потрошача, појава афлатоксина у млеку као и недовољан подстицај од стране државе произвођачима млека.

Систем премија за млеко само је један од сегмената аграрне политике. Подстицање развоја пољопривредне производње, између осталог, врши се и субвенционисањем пољопривредне производње, као и давањем кредита регистрованим пољопривредним газдинствима преко Фонда за подстицање развоја пољопривредне производње у Републици. Осим краткорочних мера и субвенционисања пољопривредне производње које је првенствено одређено одобреним средствима за ту намену Законом о буџету за текућу годину, још значајније је на дужи рок дефинисати аграрну политику која ће произвођачима омогућити да планирају пословну активност.

Осим наведеног, у току анализе, уочене су појаве које, по мишљењу Комисије, захтевају посебну пажњу ресорног министарства, и које је могуће разрешити само уз учешће и координацију активности више органа власти. С тим у вези, Комисија као најважније **препоруче** износи следеће:

1. Неформално тржиште млека има висок удео од 51-53% на укупном тржишту помуженог сировог млека у Србији али не постоје званични статистички подаци о овом тржишном сегменту. Сирово млеко се на неформалном тржишту користи за производњу и прераду у домаћинствима које се даље користи за сопствену потрошњу у оквиру пољопривредног газдинства као и за даљу дистрибуцију и продају потрошачима. Званична статистика процењује овај тржишни сегмент само у делу који се тиче продаје млека и млечних производа на пијацама. За производњу млека и млечних производа којима се у току 2011. и 2012. године прометовало на пијацама у Републици Србији, утрошено је нешто више од 100 милиона литара сировог млека што чини око 7% укупно произведеног сировог млека у Србији годишње.

Препорука је успоставити систем евидентирања и праћења свих произведених количина помуженог сировог млека, што ће допринети ефикаснијој контроли квалитета и хигијенске исправности, елиминисању евентуалних појава карактеристичних за тзв. сиву зону, као и бољој искоришћености прерађивачких капацитета.

2. Највећи број млекара контролу откупљеног сировог млека врши у интерним лабораторијама али повремене контроле врши и у спољним лабораторијама најчешће ветеринарских специјалистичких института, Завода за млекарство и још неким овлашћеним лабораторијама али не постоји званична евиденција количине и квалитета сировог млека на националном нивоу. Постоје информације о почетку прве фазе рада Националне лабораторије за контролу млека и у том смислу почела је са радом Лабораторија за анализу млека у Новом Саду. Ипак и даље се чека на успостављање Националне лабораторије за контролу квалитета млека у Батајници чије се отварање планира годинама уназад.

Успостављање система контроле квалитета и хигијенске исправности на дневној основи и обезбеђење обавезне и независне контроле сировине од стране овлашћене лабораторије и даље остаје као један од најважнијих корака у поступку увођења стандарда у области безбедности хране и заштите потрошача где ће бити највидљивији директни утицаји процеса реформи и придруживања Србије ЕУ

имајући у виду да је свака нова чланица дужна да усвоји законе и правилнике који су у складу са законима ЕУ.

Када се буде увела обавезна, независна контрола свих произвођача млека који предају млеко млекарима, што је управо оно што је планирано оснивањем Националне референтне лабораторије за контролу квалитета млека, моћи ће да се контролише квалитет сировог млека. Један од основних трендова у млекарској индустрији је постепено смањење броја млекара и издвајање оних које ће својим квалитетом моћи да опстану на тржишту. Осим тога млекаре ће наставити притисак и на произвођаче да повећавају производњу јер ће наставити са подизањем износа минималних количина млека које се могу откупити од фармера.

3. Мали број млекара прерађује 80% млека (управо 14 млекара које су у узорку анкетираних млекара), док осталу количину прерађује близу двеста малих млекара. Постоји много малих млекара које послују у забаченијим деловима земље које прерађују мање количине млека, не остварују профит којим би могле да покрију сва фискална и парафискална захватања па неке од њих послују у „сивој зони“ али је велико питање испуњавају ли све потребне стандарде по питању квалитета млека. Снабдевање ових млекара је могуће због великог броја малих произвођача млека који са својом дневном производњом од 10-30 литара увек могу наћи млеку вољну да откупи њихово млеко. То млеко је углавном лошијег квалитета и често не испуњава стандарде прописане правилником о квалитету млека.

Евидентирање свих произведених и помужених количина сировог млека (препука у тачки 1.) смањило би могућност ових ситуација. С друге стране, пореска управа би могла да предузме потребне активности у циљу ширења пореске базе док би Национална лабораторија за контролу квалитета млека омогућила спровођење закона везаних за безбедност хране.